

Analysis Of Errors In Translating English Collocations Into Uzbekistan

Rakhmanova Nilufar Bakhodirovna

Teacher of the Department of World Languages,
Kokand University

Introduction

The process of globalization and the strengthening of the position of the English language as a means of international communication have sharply increased the need for translation activities. Today, translation from English into Uzbek occupies an important place not only in the activities of professional translators, but also in the activities of students, teachers and researchers studying in higher educational institutions. In this process, the issue of correct understanding and adequate translation of the lexical features of the English language, especially collocations, is becoming an urgent problem.

Kirish

Globalizatsiya jarayoni va ingliz tilining xalqaro muloqot vositasi sifatidagi mavqei mustahkamlanib borishi tarjima faoliyatiga bo'lgan ehtiyojni keskin oshirdi. Bugungi kunda ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima nafaqat professional tarjimonlar, balki oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar, o'qituvchilar va tadqiqotchilar faoliyatida ham muhim o'rin egallamoqda. Shu jarayonda ingliz tilining leksik xususiyatlari, ayniqsa kollokatsiyalarni to'g'ri tushunish va adekvat tarjima qilish masalasi dolzarb muammoga aylanmoqda.

Kollokatsiyalar tilning tabiiyligini, nutqning ravonligini va mazmunning aniqligini ta'minlovchi muhim birliklar hisoblanadi. Ingliz tilida so'zlarning bir-biri bilan barqaror tarzda birikishi ko'p hollarda o'zbek tilidagi mos birliklar bilan to'liq mos kelmaydi. Natijada tarjimada sun'iylik, semantik yo'qotish yoki grammatik jihatdan to'g'ri, biroq nutqiy jihatdan g'ayritabiiy bo'lgan konstruktsiyalar yuzaga keladi. Ayniqsa, so'zma-so'z tarjimaga moyillik inglizcha kollokatsiyalarni o'zbek tilida noto'g'ri ifodalashga sabab bo'lmoqda.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi inglizcha kollokatsiyalarni o'zbek tiliga tarjima qilishda uchraydigan xatolarni tizimli tahlil qilish, ularning lingvistik va kognitiv sabablarini aniqlash hamda tarjima amaliyoti va til o'qitishda kollokatsion kompetensiyani rivojlantirish bo'yicha ilmiy-metodik xulosalar berishdan iborat.

Kollokatsiya tushunchasining nazariy asoslari. Tilshunoslikda kollokatsiya tushunchasi so'zlarning til tizimi tomonidan belgilangan, nisbatan barqaror va odatiy birikmalarini anglatadi. Mashhur ingliz tilshunosi J. R. Firth "You shall know a word by the company it keeps" degan mashhur g'oyani ilgari surib, so'z ma'nosini tushunishda uning atrofidagi birliklar muhimligini ta'kidlagan. Keyinchalik bu yondashuv leksik semantika va korpus lingvistikasida keng rivojlandi.

Kollokatsiyalar frazeologik birliklardan farqli ravishda ma'lum darajada semantik shaffoflikka ega bo'lsa-da, ular erkin so'z birikmalari kabi to'liq erkinlikka ega emas. Masalan, ingliz tilida *strong tea* tabiiy kollokatsiya bo'lsa, *powerful tea* grammatik jihatdan to'g'ri bo'lsa-da, nutqiy jihatdan qabul qilinmaydi. O'zbek tilida esa *quyuq choy* yoki *damli choy* kabi ekvivalentlar mavjud bo'lib, bu holat tillararo kollokatsion nomuvofiqlikni yaqqol ko'rsatadi.

O'zbek tilida ham kollokatsiyalar muhim rol o'ynaydi: *qaror qabul qilmoq*, *keskin burilish*, *og'ir oqibat*, *katta ahamiyat* kabi birliklar til me'yorida mustahkam o'rin egallagan. Biroq ingliz va o'zbek tillaridagi kollokatsion modellar har doim ham bir-biriga mos kelmaydi, bu esa tarjimada maxsus yondashuvni talab qiladi.

Inglizcha kollokatsiyalarni o'zbek tiliga tarjima qilishda yuzaga keladigan xatolar. Tadqiqot davomida ingliz tilini o'rganuvchilar, talabalar va tarjimonlar tomonidan bajarilgan

yoʻzma ishlar, tarjima mashqlari hamda dars jarayonidagi kuzatishlar asosida eng koʻp uchraydigan xatolar bir necha asosiy guruhlariga ajratildi.

Soʻzma-soʻz tarjima kollokatsion xatolarning eng keng tarqalgan manbalaridan biridir. Tarjimon inglizcha birlikdagi har bir soʻzni alohida tarjima qilib, ularni oʻzbek tilida mexanik tarzda birlashtiradi. Masalan:

make a decision → X *qaror yasamoq*

qaror qabul qilmoq

take a photo → X *foto olish*

suratga olish

give a speech → X *nutq berish*

nutq soʻzlam

Bu kabi xatolar tarjimada ingliz tilidagi feʼl tanlovini bevosita oʻzbek tiliga koʻchirish natijasida yuzaga keladi. Aslida esa oʻzbek tilida mazkur tushunchalar boshqa feʼllar orqali ifodalanadi.

Ingliz tilida maʼlum otlar bilan qoʻllanadigan feʼllar oʻzbek tilida boshqa feʼllar bilan ifodalanadi.

Masalan:

make a mistake → X *xato yasamoq*

xato qilmoq

pose a problem → X *muammoni qoʻymoq*

muammo tugʻdirmoq

pay attention → X *eʼtibor toʻlamoq*

eʼtibor qaratmoq

Bu xatolar feʼlning semantik doirasini chuqur tushunmaslik va kollokatsion cheklovlarni eʼtiborsiz qoldirish bilan bogʻliq.

Emotsional kollokatsiyalarning notoʻgʻri tarjimasi

Emotsional holatni ifodalovchi kollokatsiyalar tarjimada alohida murakkablik tugʻdiradi, chunki ular koʻpincha obrazli va intensiv maʼnoga ega boʻladi:

a surge of anger → X *gʻazab*

toʻsatdan gʻazab toʻlqini

a pang of nostalgia → X *sogʻinch*

birdan kelgan sogʻinch

burst into tears → X *yigʻlash*

yigʻlab yubormoq

Bu holatda tarjimon nafaqat leksik maʼnoni, balki hissiy kuch va dinamikani ham hisobga olishi lozim.

Idiomatik kollokatsiyalarning notoʻgʻri talqini

Baʼzi kollokatsiyalar idiomatik xususiyatga ega boʻlib, ularni soʻzma-soʻz tarjima qilish mutlaqo notoʻgʻri natijaga olib keladi:

pain in the neck → X *boʻyin ogʻrigʻi*

joniga tekkan odam/narsa

learn the hard way → X *qiyin yoʻl bilan oʻrganmoq*

achchiq tajriba orqali oʻrganmoq

Bu kabi birliklar madaniy va pragmatik bilimni talab qiladi.

Kollokatsiya tarjimasida kognitiv va madaniy omillar. Kollokatsiyalar til egalari dunyoni qanday idrok etishini aks ettiradi. Ingliz tilida hissiyotlar koʻpincha fizik kuch, toʻlqin yoki portlash metaforalari orqali ifodalanadi (*surge, burst, swell*), oʻzbek tilida esa bu holatlar ichki kechinma va ruhiy holat bilan bogʻlanadi. Shu sababli tarjimada toʻgʻridan-toʻgʻri moslik har doim ham mavjud boʻlmaydi.

Masalan, *swell with pride* iborasi oʻzbek tilida faxrdan toʻlib ketmoq tarzida beriladi. Bu holat tillararo kognitiv model farqlarini yaqqol namoyon etadi.

Pedagogik jihatlar va metodik tavsiyalar. Ingliz tilini oʻqitishda kollokatsiyalarni alohida eʼtiborga olish zarur. Ularni faqat lugʻaviy birlik sifatida emas, balki tayyor nutq birliklari sifatida oʻrgatish lozim. Quyidagi metodik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

ingliz va o'zbek kollokatsiyalarining qiyosiy tahlili;
xato-to'g'ri-izoh asosidagi mashqlar;
kontekstga asoslangan tarjima topshiriqlari;
tematik kollokatsiyalar (emotion, movement, pain) bilan ishlash.
Bu yondashuvlar talabalar nutqida tabiiylik va aniqlikni oshiradi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot shuni ko'rsatadiki, inglizcha kollokatsiyalarni o'zbek tiliga tarjima qilishda yuzaga keladigan xatolar asosan so'zma-so'z tarjima, kollokatsion cheklovlarni e'tiborsiz qoldirish hamda madaniy-kognitiv farqlarni hisobga olmaslik bilan bog'liq. Kollokatsiyalar tarjimasida semantik aniqlik, nutqiy tabiiylik va pragmatik moslik asosiy mezon bo'lishi lozim. Shu bois, kollokatsiyalarni chuqur o'rganish va o'qitish tarjima sifati va til kompetensiyasini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Benson, M., Benson, E., Ilson, R. The BBI Combinatory Dictionary of English.
Lewis, M. The Lexical Approach.
McCarthy, M., O'Dell, F. English Collocations in Use.
Firth, J. R. Papers in Linguistics.
Rakhmanova, N. (2023). LANGUAGE AND CULTURE: INVESTIGATE THE CONNECTION AMONG LANGUAGE AND CULTURE, ANALYZING HOW LANGUAGE REFLECTS AND SHAPES SOCIAL STANDARDS, VALUES, AND PERSONALITIES. Talqin va tadqiqotlar, 1, 31.
Raxmonova, N. (2024). THE ROLE OF EDUCATIONAL GAMES IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE. University Research Base, 900-904.